

Психологически климат и лидерство в училищния клас

Павлина Лазарова, Андреана Трифонова

Abstract: *The paper deals with some of the theoretical aspects of the psychological climate and leadership in the school classroom. It presents the results from a research on the psychological climate and leadership in a class from a secondary school in Shumen.*

Key words: *psychological climate, leadership, business-like leader, emotional leader, sociometrics.*

Ученическият клас е основен компонент на училищната среда. Неговата същност, структура, механизми на функциониране като общност, ролята му като базисна организационна единица, последиците от неговите прояви отдавна са обект на анализ в специализираната литература. Особено внимание се отделя на неговите социалнопсихологични аспекти като сложна проява на вътрешната му природа и като важно, възлово звено в неговото функциониране, развитие и прояви на различните йерархични нива в училищния живот.

Обикновено ученическият клас, ако визираме съвременните условия в българското училище, по численост на учениците варира от 18 до 25 души.

Основните критерии за дефиниране на ученическият клас са: възрастови критерии – всички ученици да са общо взето на еднаква възраст; добро равнище на подготовка на учениците; положително отношение към ученето от страна на учениците; нормални междуличностни отношения между учениците; задоволително равнище на способностите на учениците; добро равнище на учебната работа; учениците са с нормални психо-физически характеристики (не са умствено изостанали или с физически увреждания); добро ниво на дисциплираност.

В научната литература се използват различни термини, описващи явленията, свързани с психологическия климат: „социалнопсихологически климат“, „нравственопсихологически климат“, „психологическа атмосфера“, „социалнопсихологическа обстановка“. Повечето автори считат, че е по-важно да се разбере същността на явлениято, вместо да се спори за неговото наименование.

Социалнопсихологическият климат е практически ориентирано понятие, което обслужва потребността от оценка на груповата среда като цяло и изразява в обобщена форма характера на условията, благоприятни или неблагоприятни, в които протича човешката дейност. Той е идеално психическо отражение на системата реални взаимоотношения и е функция на съвместната дейност и общуването между хората. По същество представлява динамична и балансирана система от доминиращи, относително устойчиви и типични за членовете на колектива социални чувства и психически отношения, взаимни очаквания и стремежи, които непосредствено влияят върху индивидуалната и колективната работоспособност, върху творческите възможности и постижения, върху поведението на човека. [1, с. 330]

С. Джонев дефинира психологическия климат като господстващ тип взаимоотношения между членовете на групата в хоризонтален и вертикален план във връзка със съвместната дейност. [2, с. 184]

Психологическият климат е един от резултатите на взаимодействие между хората и средата и е повлиян както от природата на хората, които са включени, така и от средата. [3, с. 479]

Основните признаци, по които учителите могат да установят наличието на добър или положителен психологически климат, в класа, са следните: положителни характеристики на моралните взаимоотношения – другарство, взаимопомощ, взаимно доверие, внимание, честност, отзивчивост, тактичност и т.н., удовлетвореност на ученика от общуването му със съучениците в класа; готовност

за колективни решения и действия – наличие на колективистични социални нагласи; положителен емоционален тон на общуване, по-висока социална активност, по-добра работоспособност на учениците в класа; традиции в живота на класа – чествания, празненства, ритуали и т.н.; лесно и бързо приспособяване на нови членове и преодоляване на конфликти; поддържане колективистичен дух и колективистична сплотеност при тежки условия и критични ситуации; морално, т.е. неформално санкциониране на епизодични провинения и аморално поведение.

Целите на изследването са да се установи какъв е психологическият климат и кои са деловите и емоционалните лидери в класа. Обект на изследване са 19 ученика на възраст 17 години от СОУ „Сава Доброплодни“ гр. Шумен.

За постигането на поставените цели е приложен социометричен метод и методика за оценка на психологическия климат. Данните са обработени с Ucinet 5.0 и SPSS.

Резултатите от социометричния въпросник показват, че класът е разделен на два групи (момичета и момчета), както по отношение на учебната дейност, така и по отношение на предпочитанията за общуване извън училище.

Вътрешната централност (InDegree) оценява броя на изборите, които индивидът е получил – колкото е по-висока, толкова по-близо до лидерската позиция е той.

Табл.1

Вътрешната централност (InDegree) на класа

№	Име	InDegree делови лидер	InDegree емоционален лидер	№	Име	InDegree делови лидер	InDegree емоционален лидер
1	И.Ст.	3	0	10	С.Н.	1	1
2	А.Ад.	5	3	11	Р.Т.	0	3
3	К.Й.	1	1	12	Н.Н.	1	2
4	С.К.	2	1	13	Е.Д.	1	3
5	Р.Д.	2	3	14	А.М.	0	2
6	Е.Пр.	2	1	15	В.Иг.	1	1
7	С.М.	2	1	16	Р.Р.	2	2
8	Т.Н.	4	4	17	Д.Д.	3	3
9	Р.Сл.	3	1	18	В.Ив.	4	2
10	С.Н.	1	1	19	К.Г.	0	0

От таблица 1 се вижда, че в класа има двама делови лидера. В групата на момичетата деловият лидер е А. Ад., която е прдпочитана от пет свои съученички. В групата на момчетат делови лидер е В. Ив., прдпочитан от четирима свои съученици.

А. Ад. и В. Ив. са прдпочитани в учебната дейност защото съучениците им считат, че могат да се обърнат за помощ към тях при проблеми с ученето, на тях може да се разчита и те изпълняват добре прдварително поставени задачи.

Резултатите от клъстеризацията показват, че на равнище 1.0000 има три двойки (С. М.- Е. Пр.; С. Н. –К. Й.; А. Ад. –С. К.) и две тройки (Т. Н. –И. Ст. –Р. Сл.; Р. Р. – Д. Д. –В. Ив.).

Всяко следващо обединение е по-слабо от прдходното, а най-силни са групировките на равнище единица, което означава пълен взаимен избор.

В класа има двама емоционални лидера. В групата на момичетата емоционалният лидер е Т. Н., която е прдпочитана от четири свои съученички. В групата на момчетат емоционален лидер е Д. Д., прдпочитан от трима свои съученици.

Т. Н. и Д. Д. са предпочитани в общуването извън училище защото съучениците им считат, че те са добра компания и могат да им се доверят за всичко.

Клъстеризацията разкрива, че на равнище 1.0000 има четири двойки (С. М. – Е. Пр.; С. Н. – К. Й.; М. А. – Иг. В.; Р. Р. – Д. Д.) и две тройки (Т. Н. – Р. Т. – Р. Д.; А. Ад. – Н. Н. – Е. Д.).

Може да се обобщи, че класът е разделен на два лагера както по отношение на учебната дейност, така и по отношение на предпочитанията за общуване извън училище. В рамките на всеки лагер има по един делови и емоционален лидер. Общуването в и извън учебната дейност се осъществява вътре в лагерите на момчетата и момичетата. Двете групи като цяло предпочитат да не общуват помежду си.

Има един абсолютен аутсайдер (К. Г.), който не желае да общува с никой от съучениците си.

Групите се обединяват единствено в отношението си към аутайдера, 11 от изседваните лица го възприемат като егоист, на който не може да се разчита в учебната дейност, а в общуването извън училище нямат общи интереси и го считат за лоша компания.

В класа няма лидер, който да обедини учениците.

83.3% от момчетата и 84.6% от момичетата считат, че в класа преобладава добро и жизнерадостно настроение.

Според 50.0% от момчетата и 61.5% от момичетата преобладава конфликтност и агресивност във взаимоотношенията.

83.3% от момчетата и 84.6% от момичетата считат, че в отношенията между малките групи вътре в класа има взаимно разбиране и благоразположение.

На 49.9% от момчетата и 39.0% от момичетата им харесва съвместното общуване в свободното време.

За 50.0% от момчетата успехите или провалите на отделните членове предизвикват съпреживяване на всички членове на класа. Според 53.9% от момичетата, обаче успехите или провалите на отделните членове на класа оставят равнодушни останалите, а понякога успехите предизвикват завист и злорадство.

Според 66.6% от момчетата критиките се изказват от добри намерения, 61.6% от момичетата обаче считат, че за критиките е характерна явна и скрита злоба.

Всички ученици се отнасят с уважение към мнението на останалите, считат 49.9% от момчетата. За разлика от тях 61.6% от момичетата вярват, че всеки счита своето мнение за най-важно и не търпи мнението на останалите.

Повечето от момчетата и момичетата считат, че в трудни ситуации класа се обединява.

Успехът и провалът на класа не се преживяват от отделните негови членове според 66.6% от момчетата. 46.1% от момичетата обаче са на мнение, че успеха и провала се преживяват като собствени.

50.0% от момчетата и 61.6% от момичетата се чувстват „чужди“ в класа поради липса на внимание от страна на останалите.

Преобладаващата част от учениците са на мнение, че класа е активен и пълен с енергия.

Според повечето анкетирани класът бързо се отзовава, ако е необходимо да се направи нещо полезно.

Според 61.6% от момичетата в класа няма справедливо отношение към отделните членове, а 50.0% от момчетата не могат да изразят мнение.

Повечето анкетирани се чувстват горди, когато класа получава похвали.

Може да се обобщи, че преобладаващата част от учениците са на мнение, че класът е активен и пълен с енергия, преобладава добро и жизнерадостно настроение, в отношенията между малките групи вътре в класа има взаимно разбиране и благоразположение, в трудни ситуации класа се обединява и бързо се

отзовава, ако е необходимо да се направи нещо полезно. Повечето анкетирани се чувстват горди, когато класа получава похвали. Въпреки това голям процент от учениците са на мнение, че в класа преобладава конфликтност и агресивност във взаимоотношенията, те се чувстват „чужди“ в класа поради липса на внимание от страна на останалите.

Момчетата и момчетата се на различно мнение относно някои аспекти на климата в класа. По-голямата част от момчетата считат, че всички ученици се отнасят с уважение към мнението на останалите, критиките се изказват от добри намерения, успехите или провалите на отделните членове предизвикват съпреживяване на всички членове на класа, а успехът и провалът на класа не се преживяват от отделните негови членове. Повечето момичета обаче са на друго мнение, според тях всеки счита своето мнение за най-важно и не търпи мнението на останалите, за критиките е характерна явна и скрита злоба, успехите или провалите на отделните членове на класа оставят равнодушни останалите, а понякога успехите предизвикват завист и злорадство, класа няма справедливо отношение към отделните членове.

Прилагането на факторния анализ позволява айтемите от въпросника да се групират в пет фактора. (табл. 2)

Табл. 2

Фактори на въпросника за психологически климат					
Айтеми	Фактори				
	1	2	3	4	5
V8	,885				
V11	,865				
V12	,778		,391		
V14	,692				,345
V2		,898			
V10		,802			
V1		,470		,465	
V6			,909		
V13			,785		
V4				,771	
V9				,729	
V5			,563	,677	
V3					,776
V7		,458			,729

Първият фактор „*Организираност при значими за класа събития*“ включва четири айтема с различна тежест: в трудни ситуации в училище всички се обединяват на принципа „един за всички, всички за един“, класът е активен и пълен с енергия, класът бързо се отзовава, ако е необходимо да се направи нещо полезно и учениците се чувстват горди, когато класа получава похвали.

Вторият фактор „*Усещане за собственото място в класа*“ включва три айтема: в класа преобладава добро и жизнерадостно настроение, преобладава конфликтност и агресивност във взаимоотношенията и отделните членове се чувстват „чужди“ в класа, поради липса на внимание от страна на останалите.

Третият фактор „*Равнопоставеност на учениците*“ е с два айтема: за критиките е характерна явна и скрита злоба и учениците се обединяват в отделни групи, някои от които са с привилегии, а други – не.

Четвъртият фактор „*Отношение към успехите и провалите на класа*“ обхваща три айтема: на членовете на класа им харесва съвместното общуване в свободното време, успехите или провалите на отделните членове на класа оставят равнодушни

останалите, а понякога успехите предизвикват завист и злорадство и успехът и провалът на класа не се преживяват като собствени.

Петият фактор „*Междугрупови и вътрегрупови отношения*“ включва два айтема: в отношенията между малките групи вътре в класа има взаимно разбиране и благоразположение и всеки счита своето мнение за най-важно и не търпи мнението на останалите.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Десев, Л. Речник по психология, С., 1999
- [2] Джонев, С. Социална психология, том 3, С., 1996
- [3] Енциклопедия психология, С. 1998

За контакти:

Гл. ас. д-р Павлина Иванова Лазарова Катедра “Психология”, ШУ “Епископ Константин Преславски”, тел. 0899 82 82 61, e-mail: p_o_l_i@abv.bg

Докладът е рецензиран.